

**Ks. Krzysztof Bielawny
Gietrzwałd**

**Kościelne i świeckie uroczystości z okazji 500. rocznicy urodzin
Mikołaja Kopernika (1973 r.)**

**Church and secular celebrations on the occasion of the 500th anniversary of
Nicholas Copernicus's birth (1973 r.)**

Wprowadzenie

W uroczystości jubileuszowe związane z 500. rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika, kanonika Warmińskiej Kapituły Katedralnej we Fromborku, zaangażowały się środowiska zarówno kościelne, jak i państwowe by godnie uczcić wybitnego uczonego. Każda ze stron bowiem przygotowała własny odrębny program. W obchodach zorganizowanych przez Kościół rzymskokatolicki nie brały wówczas udziału władze państwowe, a i oficjalne uroczystości odbyły się także bez udziału władz kościelnych. Program Kościoła rzymskokatolickiego był znacznie skromniejszy niż organizatora państwowego. Główne uroczystości kościelne odbyły się we Fromborku 17 czerwca 1973 r. pod przewodnictwem kard. Stefana Wyszyńskiego. Skupiły cały Episkopat Polski, a także przedstawiciele wyższych uczelni polskich i rzesze wiernych. Natomiast w uroczystościach państwowych, które odbyły się także we Fromborku niespełna miesiąc później, 15 lipca 1973 r., wzięli udział najwyżsi oficjele władz państwowych. Zarówno uroczystości kościelne, jak i państwowe zgromadziły tysiące osób w tych dniach.

1. Uroczystości jubileuszowe w wymiarze kościelnym

1.1. Uroczystości ogólnopolskie

W czasie obrad Konferencja Episkopatu Polski 2 kwietnia 1971 r. na wniosek rządcy diecezji warmińskiej, ks. bpa J. Drzazgi, podjęła uchwałę o przygotowaniu kościelnych uroczystości z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika¹.

Kościół rzymskokatolicki w Polsce, stosownie do uchwały Konferencji Episkopatu Polski, jubileusz 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika obchodził od 19 lutego 1973 r. do 19 lutego 1974 r. Jako pierwszy pamięć wielkiemu astronomowi, a także kanonikowi Warmińskiej Kapituły Katedralnej we Fromborku, oddał Ojciec św. Paweł VI w piśmie z dnia 23 stycznia 1973 r., skierowanym do Prymasa Polski księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego, w którym czytamy: „(...) gdy dziś Kopernik jest wysławiany jako złocisty promień wśród społeczności uczonych, my nadto widzimy w nim męża duchownego, tym więcej, że zdołał on zespolić w sobie w sposób skuteczny przedziwnym węzłem wiarę i wiedzę”².

Kościół katolicki w Polsce w sposób szczególny uczcił jubileusz urodzin wielkiego astronoma. We wszystkich kościołach Polski 17 czerwca 1973 r. czytany był list pasterski do wiernych, w którym księża biskupi polscy nawiązali do słów M. Kopernika: „(...) dążeniem człowieka jest szukanie we wszystkim prawdy”. Wzywali wiernych, by także w swym życiu kierowali się prawdą, która nie sprzeciwia się wierze, dodając, że: „(...) sprawy bowiem świeckie i sprawy wiary wywodzą swój początek od tego samego Boga”. M. Kopernik był mężem Bożym, a także wielkiej nauki, wiernym synem Kościoła rzymskokatolickiego³.

Uroczystościom kościelnym w Polsce patronował Komitet Kopernikowski, na którego czele stał ks. kard. Karol Wojtyła. Komitet powołany został 25 stycznia 1973 r. przez Konferencję Episkopatu Polski. W skład Komitetu wchodził księża biskupi: Józef Drzazga, Lech Kaczmarek, Jan Pietraszko, Zygfryd Kowalski, Kazimierz Majdański, Zbigniew Kraszewski i Jan Obłąk oraz profesorowie: ks. Marian Rechowicz, Adam Vetulani, Stefan Świeżawski, Mieczysław Markowski, ks. Tadeusz Pawluk i ks. Michał Heller. Komitet Kopernikowski sporządził sprawozdanie ze wszystkich imprez kościelnych z okazji jubileuszu 500-lecia M. Kopernika. Z podsumowania wynikało, że na ogólną liczbę 27

¹ Zob. M. Borzyszkowski, Kościelne obchody 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w diecezji Warmińskiej, „Studia Warmińskie” (dalej SW) 1974, t. XI, s. 491.

² Cyt. za J. Obłąk, Kościół katolicki w Polsce w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi w okazji 500. rocznicy Jego urodzin, SW 1974, t. XI, s. 537.

³ Biskupi Polscy w Hołdzie Mikołajowi Kopernikowi ma pięćsetlecie Jego urodzin, w: Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000, Marki 2003, s. 934-939. Warto tu przytoczyć fragment listu pasterskiego odnoszący się do nauki i wiary w badaniach M. Kopernika, czytamy: „Nauka i wiara, wierzenie i myślenie, to dylematy, z którymi najmniej kłopotów mają uczeni głęboko wykształceni. Nie sprawiały one trudności kanonikowi Mikołajowi Kopernikowi, którego racjonalne badanie tajemnic wszechświata prowadziło do uwielbienia Boga-Stwórcy i Pana wszechrzeczy. (...) Świadectwem tego, jak wiedza astronomiczna zaprowadziła wielkiego astronoma do kontemplacji Boga, najwyższego dobra, jest jego wiekopomne dzieło *O obrotach sfer niebieskich*. Do najpiękniejszych słów, świadczących chlubnie o religijności Kopernika, należą zdania zapisane w pierwszej księdze wspomnianego dzieła: *A skoro zadaniem wszystkich nauk szlachetnych jest odciągać człowieka od zła i kierować jego umysł ku większej doskonałości, to nauka ta (astronomia), oprócz niepojętej rozkoszy umysłu, sprawić może to w pełniejszej mierze niż inne nauki. Któż bowiem zgłębiając te rzeczy i widząc, jak wszystko w nich ustawione jest w najlepszym ładzie i Boska kierowane wolą, nie wzniesie się na wyżyny cnoty przez pilne ich rozważanie i stałą jakby zażyłość z nimi, i nie będzie podziwiał Stwórcy wszechrzeczy, w którym mieści się całe szczęście i wszelkie dobro?”*

diecezji w Polsce w 10 diecezjach nie odbyły się takie uroczystości, ponieważ Kurie Biskupie nie nadesłały sprawozdań na ich temat. A skoro pominęły je milczeniem, należy przypuszczać, że w tych diecezjach nie odbyły się żadne uroczystości Kopernikowskie. Były to diecezje: Częstochowska, Drohiczyńska, Gnieźnieńska, Kielecka, Koszalińsko-Kołoברzeska, Łomżyńska, Sandomierska, Opolska, Szczecińsko-Kamieńska i Tarnowska. Jednak wierni o jubileuszu 500-lecia urodzin M. Kopernika dowiedzieli się z listu pasterskiego, który był odczytywany 17 czerwca 1973 r., a młodzież wiedziała o tym z katechez, które w programie przewidywały lekcje religii na temat Mikołaja Kopernika⁴.

Natomiast w 17 diecezjach polskich odbyły się uroczystości jubileuszowe, przybierając różne formy; najczęstszą formą były akademie. Uroczystości Kopernikowskie odbyły się w Białymstoku, Gdańsku, Gorzowie, Katowicach, Krakowie, Lubaczowie, Lublinie, Łodzi, Pelplinie, Płocku, Poznaniu, Przemyślu, Siedlcach, na Warmii, w Warszawie, Włocławku i we Wrocławiu. Na uwagę zasługują uroczystości odbyte w Krakowie i w Warszawie.

W Krakowie, w kościele Św. Anny, 13 maja 1973 r. odbyła się uroczysta sesja naukowa poświęcona M. Kopernikowi. Słowo wstępne do licznie przybyłych duchownych i świeckich przedstawicieli nauki Krakowa skierował ks. kard. Karol Wojtyła, referat pt. *Kopernik w Krakowie* wygłosił prof. Eugeniusz Rybka, a także prof. Marian Rechowicz – *Kopernik na tle swej epoki*. Ks. kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski podsumował sesję naukową, dziękując jej aranżerom za zorganizowanie sympozjum naukowego. W dniu 10 maja 1973 r. na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie zorganizowano sympozjum naukowe. Uczestniczyli w nim studenci. Referaty wygłosili: prof. dr Mieczysław Gogacz – *Poglądy filozoficzne Mikołaja Kopernika*, dr Mieczysław Markowski – *Kosmologiczne poglądy Mikołaja Kopernika*, a także dr Michał Heller i dr Konrad Rudnicki. Ponadto kard. Karol Wojtyła w czasie inauguracji roku akademickiego 1972/73 wygłosił referat na temat *Nauka jako dobro Narodu, Kościoła i ludzkości*, w którym w pierwszej części mówił o M. Koperniku i przypadającej rocznicy urodzin wielkiego uczonego z Warmii⁵.

W Warszawie Rok Kopernikowski zainaugurowano 25 lutego 1973 r. w kościele Św. Anny. W czasie akademii wygłosili referaty: ks. dr Śliwiński pod tytułem *Mikołaj Kopernik człowiek wiary i geniusz nauki*, a ks. doc. Michał Heller na temat *Światopoglądowego znaczenia przewrotu Kopernikowskiego*⁶. Mszy św. przewodniczył rządcą diecezji warmińskiej, ks. bp Józef Drzazga, a homilię wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski. Dnia 27 marca 1972 r. na Akademii Teologii Katolickiej odbyło się sympozjum naukowe poświęcone M. Kopernikowi. Na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK 20 listopada 1972 r. ogólnopolskie posiedzenie kanonistów poświęcone było M. Kopernikowi. Referat pod tytułem *Ustosunkowanie się kościelnego urzędu cenzorskiego do dzieła Mikołaja Kopernika w aspekcie historyczno-prawnym* wygłosił T. Pawluk. Także wielu pracowników naukowych wygłaszało wykłady w wielu kościołach warszawskich⁷.

⁴ Zob. J. Obląk, Kościół katolicki w Polsce w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi, s. 539-545.

⁵ Tamże, s. 540.

⁶ Zob. M. Heller, Kopernik i światopogląd, „Tygodnik Powszechny” (dalej TP) 1973, nr 16 z 22 IV.

⁷ Zob. J. Obląk, Kościół katolicki w Polsce w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi, s.544-545.

Poza sympozjami zorganizowano także w wielu miastach Polski wystawy poświęcone M. Kopernikowi, m. in. w Lublinie od 8 lutego do 31 marca 1973 r. Biblioteka Uniwersytecka KUL-u zorganizowała taką wystawę. Zaprezentowano wówczas kilkaset czasopism i publikacji książkowych poświęconych M. Kopernikowi, a także starodruki. Wystawę obejrżeli przede wszystkim studenci i młodzież licealna, łącznie około 8 tys. osób. W Roku Jubileuszowym we Fromborku i Wrocławiu odsłonięto pomniki i tablice pamiątkowe ku czci M. Kopernika⁸.

1.2. Uroczystości w diecezji warmińskiej

Stosownie do uchwały Konferencji Episkopatu Polski z 2 kwietnia 1971 r. rządcą diecezji warmińskiej bp. J. Drzazga 19 lutego 1972 r. powołał Diecezjalną Komisję do spraw organizacji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 r. W dekrete powołującym Komisję czytamy: „W ogólnościach obchodach ku czci genialnego astronoma Mikołaja Kopernika nie może zabraknąć Diecezji Warmińskiej, do której należał jako kanonik Warmińskiej Kapituły Katedralnej, gdzie spędził dojrzałe lata swego życia, pełniąc funkcje kościelne i pisząc swe wiekopomne dzieło *O obrotach ciał niebieskich*, gdzie wreszcie Bóg powołał go do wieczności i gdzie został pochowany”. Kończąc dekret powołujący Komisję, ks. bp J. Drzazga wyraził życzenie, by jubileusz urodzin M. Kopernika odnowił pamięć wielkiego uczonego, który czerpał siły z wiary w Boga⁹.

Inauguracja obchodów jubileuszu 500-lecia urodzin M. Kopernika w diecezji warmińskiej odbyła się 18 lutego 1973 r. w konkatedrze Św. Jakuba w Olsztynie. Uroczystości rozpoczął ks. bp J. Drzazga, wygłaszając słowo wstępne i zaznaczając, że uroczystości centralne odbędą się we Fromborku 17 czerwca 1973 r. Rządcą diecezji warmińskiej do zgromadzonych w konkatedrze olsztyńskiej mówił: „Osoba genialnego Astronoma i jego działalność były ściśle związane z Warmią. (...) Można bez przesady powiedzieć, że studia i odkrycia Kopernika były możliwe tylko dzięki Kościołowi Warmińskiemu, który zapewnił mu, nie tylko wykształcenie, ale i możliwość swobodnego prowadzenia badań”. Ks. bp Drzazga zwrócił uwagę, także na związki M. Kopernika z Olsztynem, dodając, że uroczystości kościelne przybliżą postać M. Kopernika jako uczonego i wiernego Kościoła rzymskokatolickiego¹⁰.

Referat na temat *Religijność Mikołaja Kopernika* wygłosił ks. bp Jan Obłąk. Mówił w nim m.in., że: „Kościół katolicki oddaje cześć Mikołajowi Kopernikowi jako swemu wiernemu synowi, duchownemu Diecezji Warmińskiej i kanonikowi Kapituły Katedralnej we Fromborku, który Warmię kochał nad życie, a Polskę, Ojczyznę swoją, opromienił chwałą nieśmiertelną”. W dalszej części swego wystąpienia przypomniał tradycje rodzinne i religijne astronoma i jego postawę wobec Kościoła rzymskokatolickiego. Referat kończył słowami: „Prawda historyczna jest i pozostanie, że Mikołaj Kopernik, wychowany i

⁸ Tamże, s. 546-547.

⁹ „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej WWD) 1972, nr 2-3, s. 49-

¹⁰ Zob. M. Borzyszkowski, Kościelne obchody 500-lecia, s. 492-493.

wykształcony na zasadach katolickich, żył i umarł jako wierny syn Kościoła katolickiego, pochowany w katedrze we Fromborku”. Po uroczystej akademii uczestnicy wzięli udział we mszy św. pod przewodnictwem rządcy diecezji warmińskiej ks. bpa J. Drzazgi¹¹.

Główne uroczystości jubileuszowe z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika, kanonika Warmińskiej Kapituły Katedralnej, odbyły się we Fromborku 17 czerwca 1973 r. Centralne Uroczystości Kopernikańskie poprzedziła 137. Konferencja Episkopatu Polski, która odbyła się 16 czerwca tegoż roku w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie¹². W uroczystościach uczestniczyli księża biskupi z Polski i goście z zagranicy. Na czele Episkopatu Polski stał ks. kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski. Z zagranicy na uroczystości przybyli: kard. Franciszek König z Wiednia, Abo Emanuel Clarizio z Rzymu, abp Marian Oblak z Zadaru, bp Władysław Rubin z Rzymu i bp Ludwik Dardani z Bolonii. Obecni byli także członkowie Komitetu Kopernikowskiego i przedstawiciele wyższych uczelni katolickich w Polsce¹³. Słowo wstępne wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński, a referaty ks. bp Jan Oblak – *Mikołaj Kopernik – życie i działalność*¹⁴, i prof. Stefan Świeżawski – *Myśl chrześcijańska w czasach Kopernika*¹⁵. Po sesji na placu przykościelnym w południe odprawiono uroczystą mszę św., której przewodniczył ks. kard. Karol Wojtyła, homilię wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński. ks. Prymas podkreślił, że: „(...) dla chrześcijanina nie może być rozbieżności między prawdą pochodzącą od Boga a prawdą, do której dochodzi rozum ludzki. Ziemia jest dla człowieka środowiskiem pracy i rozwoju. Ale dla chrześcijanina nie wyraża ona całego sensu istnienia i działania. Wiara ukazuje człowiekowi aspiracje życiowe, przekraczające barierę materii i sięgające nieba. Dzieło Mikołaja Kopernika, jak również najnowsze zdobycze w kosmosie, stanowią dla nas powód do słusznej dumy. Niemniej jednak wszystko to jest zaledwie małym krokiem naprzód w zgłębianiu i poznawaniu wszechświata. Osiągnięcia człowieka są niewielką cząsteczką wobec wielkości dzieła Boga Stwórcy, Chrystusa Zbawcy i uświęcenia Ducha Świętego”¹⁶. W Eucharystii uczestniczyło około 5 tys. wiernych. W tym samym dniu dalszy ciąg uroczystości kopernikowskich odbył się w Olsztynie, w konkatedrze Św. Jakuba. Słowo Boże do wiernych wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński. Na pamiątkę uroczystości jubileuszowych z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika staraniem diecezji warmińskiej odlano medal z brązu. Na awersie medalu, w środkowej części, umieszczono napis: *Mikołaj Kopernik Kanonik Fromborski*, a pod nim relief twarzy Kopernika. W górnej części umieszczono tekst Kopernika: *Zaprawdę, Ogromne Jest To Boskie Arcydział Istoty Najlepszej i Najwyższej. De Revolutionibus I, 10*. Rewers medalu zawierał w górnej części rysunek katedry fromborskiej, a w dolnej części napis: *Kościół Katolicki w Polsce w Hołdzie Mikołajowi Kopernikowi*¹⁷.

¹¹ Zob. Inauguracja kościelnych obchodów jubileuszu 500-lecia urodzin kanonika Mikołaja Kopernika w diecezji warmińskiej, WWD 1973, nr 5, s. 276-278.

¹² Komunikat ze 137. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski (fragmenty), WWD 1973, nr 5, s. 273-274.

¹³ Zob. Kopernikowskie uroczystości kościelne we Fromborku, TP 1973, nr 26 z 1 VII.

¹⁴ Zob. J. Oblak, Mikołaj Kopernik – Życie i działalność, SW 1974, t. XI, s. 511-518.

¹⁵ Zob. S. Świeżawski, Myśl chrześcijańska w czasach Kopernika, SW 1974, t. XI, s. 519-526.

¹⁶ Kościelne uroczystości we Fromborku i Olsztynie, „Słowo Powszechne” (dalej SP) 1973, nr 148 z 22 VI.

¹⁷ Zob. M. Borzyszkowski, Kościelne obchody 500-lecia, s. 497-498; Por. Ogólnopolskie uroczystości kościelne we Fromborku i Olsztynie z racji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika, WWD 1973, nr 5, s. 279-290.

W czasie, gdy odbywały się główne uroczystości Kopernikowskie we Fromborku, Wydział Propagandy KW PZPR w Olsztynie przygotował plan imprez w ramach obchodów Kopernikowskich w dniach 16-17 czerwca 1973 r. Zaangażowano przede wszystkim środki społecznego przekazu do informowania społeczeństwa o masowych imprezach. Plan zakładał, że niedziela 10 czerwca 1973 r. będzie dniem powszechnego czynu społecznego. Odnotowano skrzętnie polecenie, aby: „Wykorzystać w tej sprawie radio i telewizję”. W Olsztynie w dniach 15-17 czerwca br. zorganizowano Wojewódzką Spartakiadę Młodzieży Szkolnej, która kończyła się w godzinach popołudniowych pokazem gimnastycznym, a w godzinach wieczornych, w czasie kiedy w konkatedrze odbywały się uroczystości kościelne, na stadionie występował zespół estradowy. Ponadto w tym samym dniu i w godzinach popołudniowych zorganizowano:

- mecz piłki nożnej między reprezentacją młodzieżową Polski i reprezentacją młodzieżową województwa
 - międzynarodowe zawody konne o „Puchar Narodów”
 - w ramach ogólnopolskiej imprezy kolarskiej, odbywającej się na terenie województwa olsztyńskiego, Olsztyn tego dnia był miastem docelowym
 - kiermasz sztuki ludowej połączony z kapelami ludowymi
- oraz
- inaugurację ogólnopolskiego Rajdu Turystycznego „Szlakiem Kopernika”.

Natomiast w powiatach Braniewo, Pasłęk, Morąg i Lidzbark Warmiński w dniu ogólnopolskich obchodów Jubileuszu Kopernikowskiego we Fromborku, zorganizowanych przez Kościół rzymskokatolicki w dniu 17 czerwca 1973 r., w tym samym dniu zorganizowano uroczyste zakończenie roku szkolnego, a do tego w godzinach południowych urządzono we wszystkich szkołach na terenie tych powiatów wiele imprez kulturalnych i sportowych¹⁸.

W uroczystości jubileuszowe włączyło się także Wyższe Seminarium Duchowne *Hosianum* w Olsztynie. W czasie kilku posiedzeń naukowych podejmowano problematykę kopernikowską. W dniu 17 marca 1971 r. ks. bp J. Obłąk wygłosił referat na temat *Rękopis Y 9 z Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie*, a ks. prof. dr hab. Tadeusz Pawluk 26 maja 1972 r. podjął się omówienia *Niektórych aspektów negatywnego ustosunkowania się kościelnego urzędu nauczycielskiego do dzieła Mikołaja Kopernika*. Problematyka kopernikowska była podejmowana także podczas inauguracji roku akademickiego w WSD 1972/73, w uroczystość św. Tomasza z Akwinu, a staraniem księży profesorów WSD i Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego został wydany jedenasty tom *Studiów Warmińskich* poświęcony Mikołajowi Kopernikowi¹⁹.

Jubileusz 500-lecia urodzin M. Kopernika był podejmowany także w duszpasterstwie parafialnym. W liście pasterskim Episkopatu Polski, wydanym 23 marca 1973 r., a następnie czytany w kościołach, podjęto problematykę kopernikowską. W *Liście* omówiono wkład M.

¹⁸APO, KW PZPR, syg. 1141/2419, Plan imprez organizowanych w ramach obchodów Kopernikowskich 16-17 VI 1973 r., s. 41-43.

¹⁹ Archiwum Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego w Olsztynie (dalej AWWD), Teczka nr 12, *Studia Warmińskie* – korespondencja.

Kopernika w badania naukowe nad obrazem świata w powiązaniu z nauką i wiarą, a także stosunek Kościoła do heliocentryzmu.

We Fromborku, w Domu Kapituły w drugiej połowie 1973 r., zorganizowano wystawę warmińskich kopernikanów pochodzących ze zbiorów Archiwum Diecezji warmińskiej i Biblioteki Seminarium Duchownego *Hosianum* w Olsztynie. Cenne pamiątki pochodzące spod pióra M. Kopernika rozmieszczono w Kapitularku. Na wystawie znalazły się m.in. cenne listy Warmińskiej Kapituły Katedralnej spisane ręką M. Kopernika z 1524 r., a także stary *Brewiarz Warmiński* Mikołaja Kopernika²⁰. Drugą wystawę o charakterze popularnonaukowym eksponowano w bocznych nawach bazyliki fromborskiej od czerwca, do września 1973 r.²¹.

Uroczystości jubileuszowe zorganizowano także w Elblągu w parafii **Św. Mikołaja**. Staraniem ks. prałata Mieczysława Józefczyka w ramach diecezjalnych obchodów jubileuszowych odbyły się uroczystości kopernikowskie, pierwsza inauguracyjna 4 marca, a druga 16 września 1973 r. W czasie uroczystości wygłoszono prelekcje, a także przygotowano wystawę pod tytułem *Uczni Bogu*²². Podobne uroczystości odbyły się także w Reszlu²³, Lidzbarku Warmińskim i Ostródzie²⁴.

Rok Kopernikowski w Warmińskim Seminarium Duchownym w Olsztynie kończyła 15 lutego 1974 r. publiczna sesja naukowa ku czci Kopernika. W czasie sesji ks. prof. Tadeusz Pawluk wygłosił referat pt. *Inspiracja kręgu papieskiego w działalności naukowej Mikołaja Kopernika*. A na koniec sesji ks. bp J. Obląk podsumował przebieg uroczystości Kopernikowskich²⁵.

2. Uroczystości w wymiarze państwowym

2.1. Przygotowania do jubileuszu

Przygotowania do obchodów 500-lecia urodzin M. Kopernika władze wojewódzkie Olsztyna rozpoczęły z początkiem 1965 r. Za przygotowania odpowiadał od tego czasu przez osiem lat Wydział Propagandy Komitetu Wojewódzkiego PZPR wspólnie z Biurem Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. Wydział Propagandy KW PZPR i WK FJN 4 stycznia 1965 r. zgłosił wniosek do sekretariatu KW PZPR w Olsztynie dotyczący uroczystości **500.** rocznicy urodzin M. Kopernika. Projektowano powołanie przez Prezydium WK FJN komitetu organizacyjnego trzech sekcji wykonawczych (3 sekcje:

²⁰ Zob. A. Kempfi, Mikołaja Kopernika astronomiczna konsultacja w Starowarmińskim Brewiarzu, TP 1973, nr 7 z 18 II.

²¹ Zob. M. Borzyszkowski, Kościelne obchody 500-lecia, s. 503-507.

²² Tamże, s. 507-508.

²³ Zob. Akademia w Reszlu z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika, WWD 1973, nr 5, s. 291-292.

²⁴ Zob. M. Borzyszkowski, Kościelne obchody 500-lecia, s. 508-509.

²⁵ Zob. J. Obląk, Kościół katolicki w Polsce w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi, s. 543-544.

propagandowa, organizacyjna i inwestycyjno-porządkowej). Przewodniczących poszczególnych sekcji zobowiązano, aby do końca lutego 1965 r. opracowali ramowe programy pracy²⁶. Zaproponowano także skład osobowy komitetu uroczystości jubileuszowych, który miał liczyć 27 osób. W skład Komitetu mieli wejść: Stanisław Tomaszewski – I sekretarz KW PZPR, inż. Marian Gotowiec – Przewodniczący PWRN, Kazimierz Rokoszewski – sekretarz KW PZPR, prof. Mieczysław Koter – rektor WSR, dr Witold Senisson – dziekan Wydziału Geodezyjnego WSR i 22 członków z różnych organizacji społecznych i politycznych²⁷. Z czasem Wojewódzki Komitet Kopernikowski powiększył się do 55 osób²⁸. Przygotowano także plan przeprowadzenia koniecznych inwestycji z okazji obchodów Roku Kopernikowskiego. Opracowano trasę Kopernikowską, która przebiegać miała w województwie olsztyńskim od Fromborka, przez Braniewo – Pieniężno – Lidzbark Warmiński – Dobrze Miasto- Olsztyn – Nidzicę, aż do granicy województwa. Za miasta „Kopernikowskie” uznano Frombork, Lidzbark Warmiński i Olsztyn. Na szlaku Kopernikowskim planowano przeprowadzić sporą ilość inwestycji. Przede wszystkim remont dróg publicznych, we Fromborku planowano budowę nowej szkoły podstawowej, przeprowadzenie prac porządkowych w mieście, budowę wodociągu miejskiego i budowę Domu Turysty na 80 miejsc noclegowych. W Braniewie planowano budowę nowego gmachu Liceum Ogólnokształcącego, zagospodarowanie byłego Wyższego Seminarium Duchownego *Hosianum* na warsztaty szkolne Zasadniczej Szkoły Zawodowej, adoptowanie dawnego pałacu Potockich na Dom Kultury i budowę szpitala powiatowego. W Pieniężnie projektowano adaptację zamku na cele turystyczno-wczasowe i budowę Domu Kultury, w Ornecie – budowę szkoły podstawowej i adaptację ratusza na cele kulturalne, w Lidzbarku Warmińskim – przeprowadzenie dalszych prac remontowych zamku i budowę warsztatów Zasadniczej Szkoły Zawodowej, w Olsztynie planowano rozbudowę Studium Nauczycielskiego, budowę nowej Biblioteki Naukowej, adaptację zamku na cele wystawowe i budowę hali imprez masowych, a także budowę stacji telewizyjnej²⁹.

Po dwóch latach od rozpoczęcia przygotowań do Roku Kopernikowskiego w Olsztynie władze centralne w Warszawie podjęły uchwałę dnia 23 marca 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika. W podjętej uchwale przedstawiono ramowy

²⁶APO, KW PZPR, syg. 1141/2417, Pismo Michała Atlasa, kierownika Wydziału Propagandowego KW PZPR w Olsztynie do Sekretariatu KW PZPR z 4 I 1965 r.

²⁷Ibidem, Komitet uroczystości 500. rocznicy urodzin M. Kopernika, załącznik nr 1, s. 8-9.

²⁸ Ibidem, Program działania w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin M. Kopernika (projekt) listopada 1971 r., s. 71-122. Przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Kopernikowskiego był Tadeusz Białkowski, Z-cą przewodniczącego Michał Atlas, a także Jan Baturo, Włodzimierz Baran, Zbigniew Białecki, Jan Boenigk, Czesław Browiński, Jerzy Chojnowski, Jan Czernecki, Lucjan Czubieli, Bolesław Dąbrowski, Józef Dubiak, Władysław Gębik, Marian Gotowiec, Ryszard Gradowski, Jerzy Gralewski, Władysław Hepke, Eligiusz Iwański, Karol Iwański, Wincenty Jakubowski, Bolesław Karpowicz, Tadeusz Kochański, Władysław Korzeniowski, Aleksander Kozak, Tadeusz Krzymowski, Władysław Leonhard, Feliks Lewandowski, Juliusz Malewski, Kazimierz Matera, Bronisław Moczowski, Waclaw Mońka, Władysław Ogrodziński, Tadeusz Ostojski, Henryk Panek, Stefan Piętczak, Bolesław Pietrzak, Walter Późny, Kazimierz Przybylski, Adam Rutkowski, Witold Senisson Franciszek Sikora, Gerard Skok, Antoni Stabrowski, Henryk Stankiewicz, Władysław Skroniawski, Olga Szwalkiewicz, Jerzy Szymański, Józef Szyrmer, Dominik Wanic, Jan Wielocha, Zygmunt Wierzbowski, Elżbieta Zielińska, Stanisław Zieliński, Maria Zientara Malewska i Mirosław Żurek.

²⁹Ibidem, Informacje o programie inwestycyjnym z okazji obchodów Roku Kopernikowskiego, s. 13-21.

plan obchodów jubileuszu oraz związanych z nim uroczystości. We wprowadzeniu do uchwały czytamy: „Dnia 19 lutego 1973 r. minie 500 lat od daty urodzin Mikołaja Kopernika, genialnego astronoma, najwybitniejszej umysłowości w dziejach nauki polskiej, uczonego i myśliciela, który utorował nowe drogi w historii ludzkiego poznania, otworzył nową epokę w nauce polskiej”³⁰. W uchwale nie wspomniano ani jednym słowem, iż był to duchowny i kanonik Warmińskiej Kapituły Katedralnej we Fromborku. Ta sprawa była przemilczana. Organem wykonawczym przygotowań uroczystości jubileuszowych był Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu, który powołał Komitet Obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika³¹. Poza sesjami naukowymi, inwestycjami jubileuszowymi, konserwacją zabytków Starego Miasta w Toruniu, utworzeniem Muzeum Epoki M. Kopernika i wytyczeniem nowego Turystycznego Szlaku Kopernikańskiego planowano także wydanie *Dzieł Wszystkich M. Kopernika*³².

W celu jak najlepszego przygotowania obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika we wszystkich województwach powołano Wojewódzkie Komitety Frontu Jedności Narodu ds. obchodów kopernikańskich i związanych z nimi akcji³³. Natomiast w trzech województwach – bydgoskim, olsztyńskim i w Krakowie³⁴, oprócz komitetów wojewódzkich utworzono także komitety powiatowe.

Mimo ambitnych planów w „miastach Kopernikowskich”, zaplanowane inwestycje przebiegały powoli i w 1970 r. wiadomo było, że wiele inwestycji nie będzie na czas zrealizowanych. W notatce sporządzonej przez Tadeusza Kochanowskiego, kierownika Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie, czytamy: „(...) przebieg prac związanych z realizacją programu budzi poważne obawy zarówno w sensie przyjętych terminów, jak i sposobu realizacji opracowanych założeń”. Dodał dalej, że wiele instytucji do tej pory nie

³⁰ Ibidem, Uchwała Rady ministrów z dnia 23 III 1967 r. w sprawie obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika, s. 22-30.

³¹ Ibidem, s. 30.

³² APO, KW PZPR, syg. 1141/2417, Załącznik nr 1 do Uchwały Rady Ministrów z 23 III 1967 r., s. 31-37; zob. „Dzieła pomniejsze” Kopernika, „Nasz Dziennik” 2007, nr 289 z 11 XII. Na łamach *Naszego Dziennika* czytamy, „Dzieła wszystkie” („Opera omnia”) to czterotomowa seria wydawnicza będąca koedycją Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk i Kancelarii Sejmu, pod patronatem Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Jej pierwszy tom ukazał się w 1972 roku jako efekt pracy podjętej przez polskich naukowców w związku z przypadającym na rok 1973 jubileuszem 500-lecia urodzin Kopernika. Kolejne tomy pojawiały się w latach 1973-1985. (...) „Dzieła pomniejsze” jest ostatnią częścią wielkiej edycji „Dzieł wszystkich”. Obejmuje pisma Kopernika z dziedziny astronomii, medycyny, ekonomii, filologii i prawa oraz listy, opracowane przez wybitnych polskich uczonych zajmujących się problematyką kopernikańską. Znaleźć w nim można m.in. tekst rozprawy „Commentariolus”, będącej pierwotną wersją teorii heliocentrycznej, oraz pismo „Monetae cudendae ratio” („Sposób bicia monety”). Teksty opublikowane są w języku łacińskim i polskim, wstępy informacyjne zaś również w języku angielskim.

³³ Zob. Archiwum Państwowe w Opolu, WK FJN, syg. 45/537/0/366, Obchody 500. rocznicy urodzin M. Kopernika – plany uroczystości, sprawozdania (1970-1973).

³⁴ APO, KW PZPR, syg. 1141/2417, Program obchodów kopernikańskich na lata 1970-1973 przygotowany przez Komitet Przygotowawczy Obchodów 500. Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika, s 61-70.

podjęło „zamierzonych zadań”³⁵. Mimo wielu trudności przygotowania do głównych uroczystości we Fromborku przebiegały dość sprawnie³⁶.

2.2. Przebieg uroczystości

Trzy ostatnie lata przed rokiem jubileuszowym były czasem przebiegu wielu uroczystości związanych z osobą M. Kopernika. Organizowano sesje naukowe i popularnonaukowe, odczyty, pogadanki i spotkania, a także ekspozycje historyczne³⁷. W Ośrodku Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego na jednej z sesji wygłoszono, m.in., trzy referaty poświęcone M. Kopernikowi:

- prof. M. Biskup – *Działalność M. Kopernika jako obywatela państwa polskiego*
- mgr Jerzy Sikorski – *Mikołaj Kopernik na Warmii*
- mgr Czesław Wronkowski – *Mikołaj Kopernik jako twórca nowożytnej astronomii*.

Także na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, czasopisma wydawanego przez Stację Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego, Instytut Mazurski i Ośrodek Badań naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie w roku 1973 zamieszczono kilka artykułów poświęconych M. Kopernikowi³⁸.

W wielu miastach całego kraju również odbywały się odczyty i sesje naukowe poświęcone M. Kopernikowi. W prace popularyzatorskie na temat wielkiego uczonego włączyły się muzea w Olsztynie, Lidzbarku Warmińskim i we Fromborku, organizując wystawy poświęcone wybitnemu astronomowi. W roku 1973 pierwsza uroczysta sesja naukowa odbyła się 9 i 10 lutego w Sali Kopernikowskiej, na zamku olsztyńskim. Zorganizowało ją Muzeum Mazurskie i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie przy współdziałaniu Towarzystwa Miłośników Historii Krakowa. W sesji uczestniczyli przedstawiciele kilku ośrodków naukowych, m.in. z Warszawy, Krakowa, Torunia, Gdańska, Wrocławia, Poznania i Olsztyna. Z referatem wystąpili: m.in. doc. dr Antoni Czachorowski – *Mikołaj Kopernik w Toruniu*, prof. dr Józef Mitkowski – *Mikołaj Kopernik w Krakowie*, oraz Jerzy Sikorski, który przedstawił pracę naukową M.

³⁵ Ibidem, Notatka sporządzona przez T. Kochanowskiego po spotkaniu z aktywnym powiatowym i miejskim Fromborka pow. Braniewo zajmującym się realizacją ustalonego programu Kopernikowskiego, z dnia 15 IV 1970 r., s. 216-219.

³⁶ Ibidem, sygn. 1141/2418, Informacja o stanie realizacji najważniejszych zadań z przygotowaniem Województwa do obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika na dzień 15 IX 1971 r., s. 167-181.

³⁷ Ibidem, sygn. 1141, Ekspozycje historyczne podczas Międzynarodowego Roku Kopernikowskiego, s. 20-24. W trakcie przygotowywania ekspozycji historycznych Władysław Ogrodzinski 11 lipca 1968 r., we wstępie pisał, „(...) konieczność wyeksponowania podczas obchodów polskich tradycji patriotycznych Warmii i Mazur ze szczególnym uwzględnieniem ruchu polskiego w XIX i XX w. oraz kontaktów naszego regionu z całością ziem polskich na przestrzeni dziejów”. W tym też czasie zagospodarowano Dom Polski, przy ul. Partyzantów, który przez okres międzywojenny był związany z ruchem polskim.

³⁸ Zob. M. Biskup, Interwencja króla Zygmunta I w sprawie Andrzeja Kopernika u biskupa i kapituły warmińskiej w 1513 roku, KMW 1973, nr 3, s. 255-260; J. Małek, W sprawie obecności Kopernika w sejmiku w Malborku w maju 1929 roku, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej KMW) 1973, nr 3, s. 471-473; J. Sikorski, W sprawie datowania śmierci Mikołaja Kopernika, KMW 1973, nr 3, s. 261-274.

Kopernika we Fromborku. Oprócz nich referaty wygłosili: doc. dr Wiesław Bieńkowski i prof. dr Józef Mitkowski³⁹. W pierwszej dekadzie września (7 i 8) 1973 r. odbyło się także sympozjum naukowe w Olsztynie i we Fromborku poświęcone M. Kopernikowi i medycynie. Jednym z licznych prelegentów był dr med. Marcin Łyskanowski, który przedstawił działalność lekarską M. Kopernika na tle kultury medycznej w Polsce⁴⁰.

Po zakończonej sesji naukowej w sobotę 10 lutego 1973 r., na zamku olsztyńskim w Muzeum Mazurskim w Olsztynie otwarto trzy wystawy poświęcone M. Kopernikowi. Jedna z nich nosiła tytuł „Warmia i Mazury od czasów Kopernika, po dzień dzisiejszy”. Wystawa składała się z dwóch ekspozycji, pierwszą ulokowano w krużganku, izbie M. Kopernika, Sali Administratorów i w dawnej kaplicy. Przedstawiono w niej przede wszystkim działalność publiczną Kopernika, druga zaś mieściła się w salach barokowych i prezentowała losy ludności polskiej od roku 1772, do 1945.⁴¹

Organizowano także konkursy – w tym na pomnik M. Kopernika, który stanął we Fromborku, oraz wiele imprez artystycznych popularyzujących szlak Kopernikowski i wiedzę o Koperniku. W okresie letnim urządzano koncerty dla turystów i mieszkańców woj. Olsztyńskiego; m. in. w katedrze fromborskiej na Wzgórzu Kopernikowskim. Uzupełnieniem wielu akcji związanych z osobą M. Kopernika była ogólnopolska impreza turystyczna pod nazwą „Rajd Turystyczny o zdobycie odznaki Mikołaja Kopernika”⁴². Uczestnikami rajdu mieli być przede wszystkim członkowie organizacji młodzieżowych: ZMS, ZMW, ZHP i ZSP oraz młodzież nie zrzeszona ze szkół średnich i studenci⁴³. Pierwsza wędrowka po Warmii i Mazurach Szlakiem Kopernika rozpoczęła się w niedzielę 17 czerwca 1973 r., a zakończenie odbyło się 24 czerwca tego samego roku w Lidzbarku Warmińskim. Celem rajdu było zapoznanie młodzieży z historią Warmii i Mazur, a także popularyzacją turystyki pieszej⁴⁴. W rajdzie uczestniczyło około 2,5 tys. aktywistów ZMS z całego kraju⁴⁵.

Ponadto w wielu szkołach na terenie województwa olsztyńskiego odbywały się konkursy i turnieje, imprezy oświatowe, imprezy artystyczne, sesje i konferencje naukowe, a także wystawy publikacji książkowych o M. Koperniku. Między innymi Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie zorganizowało wystawę pt. „Kopernik w zbiorach olsztyńskiego archiwum” i „Polskie druki epoki Kopernika”. Polski Związek Filatelistyczny zaprezentował ogólnopolską wystawę filatelistyczną, zatytułowaną „Kopernik na znaczkach świata” i „Poczta konna Szlakiem Kopernika”. Przede wszystkim wszelkie imprezy związane

³⁹ Sesja naukowa na zamku olsztyńskim. O Koperniku w Toruniu, Krakowie, „Gazeta Olsztyńska” (dalej GO) 1973, nr 35 z 10-11 II.

⁴⁰ T. Wil., Sympozjum naukowe w Olsztynie i Fromborku. Kopernik i medycyna, GO 1973, nr 215 z 10 IX.

⁴¹ Z. Dudzińska, Wystawy w Muzeum Mazurskim. Od Kopernika po dzień dzisiejszy, GO 1973, nr 35 z 10-11 II.

⁴² APO, KW PZPR, syg. 1141/2419, Wstępny projekt Ogólnopolskiej imprezy turystycznej pod nazwą Rajd turystyczny o zdobycie odznaki M. Kopernika, s. 10-16.

⁴³ Ibidem, Projekt Rajdu turystycznego o zdobycie odznaki M. Kopernika, s. 15.

⁴⁴ Ogólnopolski rajd ZMS „Szlakiem Kopernika”, GO 1973 nr 142, z 16-17 VI.

⁴⁵ Wędrowki po Warmii „Szlakiem M. Kopernika”, GO 1973, nr 143 z 18 VI.

z jubileuszem 500-lecia urodzin M. Kopernika planowano w Olsztynie, znacznie skromniejsze plany były w miastach powiatowych⁴⁶.

Rok Kopernikowski był także przedmiotem Zjazdu Pisarzy w Olsztynie. Planowano zorganizowanie Ogólnopolskiego Zjazdu Pisarzy w Olsztynie w dniach 17 – 19 września 1972 r.⁴⁷. W założeniach ideowych pisano, że: „(...) głównym celem odbycia Zjazdu w olsztyńskim jest zainaugurowanie obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika, który przez blisko 40 lat żył i działał na tych ziemiach. (...) M. Kopernik jako człowiek i uczonek stanowi wzór pożądanej osobowości współczesnego bohatera literackiego oraz znakomity przedmiot rozważań na temat więzów łączących literaturę z nauką, twórcę i myśliciela”⁴⁸. W Zjeździe miało uczestniczyć około 80 osób; m.in. Melchior Wańkowicz, a z Oddziału ZLP z Olsztyna Władysław Gębik, Erwin Kruk, Edward Martuszewski, Władysław Ogrodziński, Klemens Oleksik, Stefan Połom, Andrzej Wakar i inni⁴⁹. Ogólnopolska sesja literacko-naukowa odbyła się w Olsztynie i we Fromborku w dniach 22-24 września 1972 r.⁵⁰.

Jubileusz 500-lecia urodzin M. Kopernika przyczynił się do wybudowania planetarium astronomicznego w Olsztynie. Kilka lat przed uroczystościami projektowano wzniesienie w Olsztynie kopca i budowę na jego szczycie Planetarium im. M. Kopernika. Zakończenie budowy planowano na lipiec 1973 r.⁵¹. W propozycjach lokalizacyjnych zaproponowano sześć miejsc, a mianowicie teren Wyższej Szkoły Rolniczej w Kortowie, przy Al. Zwycięstwa, przy ul. Żołnierskiej, przy ul. Bałtyckiej – Jeziornej, w rejonie kąpieliska miejskiego i w rejonie Starego Miasta. Ostatecznie planetarium wybudowano przy obecnej ul. Piłsudskiego. Uroczyste otwarcie Planetarium w Olsztynie odbyło się 19 lutego 1973 r.⁵². Na łamach „Trybuny Ludu”, organu Komitetu Centralnego PZPR, o uroczystościach w Olsztynie czytamy: „Olsztynowi przypadło zorganizowanie obchodów kopernikowskich dokładnie w 500 lat od daty, gdy przyszedł na świat wielki syn naszej ziemi”⁵³. W dniu otwarcia planetarium młodzież przybyła na uroczystość z transparentami, na których m. in. widniały napisy: *I dla tej ziemi żył i działał Kopernik*, a także *Nauka polska w służbie prawdy i postępu*⁵⁴. W tym dniu obchody jubileuszowe zainaugurowano także w Krakowie, Toruniu, Lublinie, Koszalinie, Kielcach i Rzeszowie⁵⁵.

⁴⁶ APO, KW PZPR, syg. 1141/2118, Informacja w sprawie przygotowań województwa do: obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika oraz Zjazdu Literatów Polskich jako integralnej części obchodów Kopernikowskich, z sierpnia 1971 r., s. 212-241.

⁴⁷Ibidem, Załącznik nr 2, s. 242-246.

⁴⁸ Ibidem, syg. 1141/2421, Program Ogólnopolskiego Zjazdu Pisarzy w Olsztynie (projekt) 17 – 19 IX 1972 r., s. 80-84.

⁴⁹Ibidem, Zjazd Literatów w Olsztynie. Plan wydawnictw.

⁵⁰ Zob. Ogólnopolska sesja literacko-naukowa, GO 1972, nr 226 z 22 IX; Zob. Kopernik – człowiek i dzieło, GO 1972, nr 227 z 23-24 IX.

⁵¹ APO, KW PZPR, syg. 1141/2420, Propozycja budowy planetarium lotów kosmicznych im. M. Kopernika w Olsztynie, s. 69-75.

⁵²Pół tysiąca lat, „Trybuna Ludu” (dalej TL) 1973, nr 48 z 18 II; Zob. Rok Kopernikański świętem nauki polskiej, GO 1973, nr 32 z 4 II.

⁵³ Uznaniem dla geniusza wielkiego Polaka. Uroczystości w kraju i za granicą, TL 1973, nr 50 z 20 II.

⁵⁴ Warmia i Mazury w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi, GO 1973, nr 43 z 20 II.

⁵⁵ Uznaniem dla geniusza wielkiego Polaka. Uroczystości w kraju i za granicą, TL 1973, nr 50 z 20 II.

Warto tu nadmienić, że przygotowania do uroczystości jubileuszowych nie obyły się bez konfrontacji z władzami Kościoła rzymskokatolickiego. Na dziedzińcu katedralnym we Fromborku umieszczono kamień wysokości około 2 m na fundamencie o powierzchni 1,5 na 1 m. Na kamieniu umieszczono napis: „Biskupi Warmińscy – Polacy w okresie Pierwszej Rzeczypospolitej Polski” i dalej wykuto 22 nazwiska biskupów od Łukasza Waczenrode, do Ignacego Krasickiego. Pod nazwiskami umieszczono podpis Warmińska Kapituła Katedralna, w XXV-lecie Powrotu do Macierzy. Najprawdopodobniej kamień pamiątkowy postawiono w nocy z 16 na 17 kwietnia 1972 r. W dniu 18 kwietnia 1972 r. władze wojewódzkie PZPR poinformowano o umieszczeniu kamienia na dziedzińcu katedralnym. Do Fromborka udała się grupa trzysobowa towarzyszy z KW PZPR w Olsztynie. Na miejscu stwierdzono, że kamień postawiono bez zgody władz państwowych, postanawiając demontaż głazu na koszt zainteresowanych i przeprowadzenie rozmowy z biskupem, w której ostrzegano, że podobne postępowanie nie będzie tolerowane⁵⁶. Ostatecznie kamień pamiątkowy pozostał na swym miejscu i przypomina wiernym i turystom o czasach polskich na Warmii.

W listopadzie 1972 r. przygotowano dość dokładny plan uroczystości Kopernikowskich we Fromborku, które miały się odbyć w lipcu 1973 r.⁵⁷ W maju 1973 r. przygotowane były już dokładne plany przebiegu uroczystości odsłonięcia pomnika M. Kopernika we Fromborku, a także Harcerskiego Zlotu Młodych Budowniczych Fromborka. W połowie czerwca 1973 r. program uroczystości zatwierdziły władze KW PZPR w Olsztynie⁵⁸. We wstępie projektu czytamy: „(...) uroczystości związane z 500-leciem urodzin M. Kopernika mieć będą charakter centralnych i wojewódzkich, szczególnie zaś w nich rola przypadnie Związkowi Harcerstwa Polskiego, który przez 8 lat brał czynny udział w odbudowie Fromborka”⁵⁹. Młodzież harcerska na centralne uroczystości do Fromborka przybywała w ramach rajdu pieszego z różnych stron Polski. W Rajdzie Kopernikowskim zorganizowanym przez ZHP planowano udział młodzieży, m.in., z Białegostoku, Bydgoszczy, Warszawy, Nidzicy, Pizsa, Szczytna, Olsztyna, Katowic, Lublina, Gdańska, Działdowa, Nowego Miasta, Biskupca, Mrągora, Braniewa, Morąga, Pasłęka, Giżycka, Kętrzyna, Łodzi, Iławy i Ostródy⁶⁰. Było to także podsumowanie i uznanie dla harcerzy oraz ich dorobku z okazji obchodów 500-lecia urodzin M. Kopernika⁶¹.

Można rzec, że największą pracę w przygotowaniu uroczystości jubileuszowych 500-lecia urodzin M. Kopernika wykonała młodzież Związku Harcerstwa Polskiego w ramach akcji „Operacja Frombork – 1001”. W ciągu ośmiu lat harcerze z całej Polski uczestniczyli w odbudowie Fromborka⁶². Na rok przed głównymi uroczystościami I sekretarz KC PZPR

⁵⁶APO, KW PZPR, syg. 1141/2417, Notatka w sprawie usytuowania na dziedzińcu katedralnym „akcentu” plastycznego we Fromborku, sporządzona przez T. Kochanowskiego 26 IV 1972 r., s. 224-225.

⁵⁷ Ibidem, Notatka w sprawie uroczystości Kopernikowskich, które mają być organizowane w m. lipcu 1973 r., sporządzona przez J. Andruszkiewicza z dnia 25 XI 1972 r., s. 226-229.

⁵⁸ Wielka Manifestacja w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika, GO 1973, nr 141 z 15 VI.

⁵⁹APO, KW PZPR, syg. 1141/2419, Plan roboczy uroczystego odsłonięcia pomnika M. Kopernika we Fromborku sporządzony przez Sztab Obchodów Kopernikowskich we Fromborku 8 V 1973 r.

⁶⁰Ibidem, Program uroczystego odsłonięcia pomnika M. Kopernika we Fromborku oraz Harcerskiego Zlotu Młodych Budowniczych Fromborka, s. 67-109.

⁶¹ Wielka manifestacja w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika, GO 1973, nr 141 z 15 VI.

⁶² F. Wal, Nowy Frombork, „Panorama Północy” 1973, nr 28 z 15 VII.

Edward Gierek spotkał się z uczestnikami „Operacji Frombork 1001”. Towarzysz KC PZPR, mówił do młodzieży: (...) Chcielibyśmy, by wszyscy młodzi ludzie, by cała młodzież polska brała z was, młodzi przyjaciele, wzór, jak należy pracować dla Ojczyzny, jak należy wyrażać swoje uczucia Ojczyźnie”⁶³.

Centralne uroczystości państwowe związane z 500-leciem urodzin M. Kopernika w województwie olsztyńskim odbyły się we Fromborku 15 lipca 1973 r., w centrum miasta. Wzięło w nich udział około 25 tys. osób z różnych stron kraju⁶⁴. Centrum miasta wypełnili przede wszystkim harcerze, którzy w ciągu 8 lat w ramach „Operacji 1001 – Frombork”⁶⁵ społeczną pracą przyczyniali się do rozwoju kopernikańskiego grodu. W uroczystości uczestniczył I sekretarz KC PZPR Edward Gierek oraz członkowie najwyższych władz partyjnych i państwowych: Henryk Jabłoński, Piotr Jaroszewicz, Edward Babiuch, Stefan Olszowski i Jerzy Łukaszewicz⁶⁶. W czasie uroczystości odsłonięto pomnik Mikołaja Kopernika, dłuta warszawskiego artysty rzeźbiarza Mieczysława Weltera⁶⁷. Po odsłonięciu pomnika odbyła się parada jachtów na Zalewie Wiślanym i parada młodości na ulicach Fromborka. Podsumowując efekty pracy młodzieży harcerskiej na przykładzie Fromborka, na łamach „Panoramy Północy” pisano: „(...) Operacja udała się, choć było sporo trudności i kłopotów. Praca włożona przez nasze społeczeństwo (w tym przez młodzież) w rozbudowę miasta nad Zalewem wydaje teraz dobre świadectwo również całej organizacji, jednocześnie przekonuje, że harcerz to człowiek czynu”. Zdobyte doświadczenia „Operacji 1001 – Frombork” planowano rozpowszechnić wśród całej młodzieży w Polsce⁶⁸.

Zakończenie

Rok Kopernikowski z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika stał się okazją do wielu inicjatyw w wymiarze zarówno ogólnopolskim, jak i lokalnym na terenie całej Polski. O uroczyste obchody tego wydarzenia zadbał i Kościół, i władze państwowe. Centralne uroczystości kościelne odbyły się we Fromborku już 17 czerwca 1973 r. pod przewodnictwem Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego. Poprzedziły je obrady 137. Konferencji

⁶³ D. Kołodziej-Głuchowska, Ostatni rok „Operacji 1001”, GO 1973, nr 166 z 14-15 VII.

⁶⁴ Odsłonięcie pomnika Mikołaja Kopernika. Order Sztandaru Pracy I klasy dla ZHP. Parada młodości, GO 1973 nr 167 z 16 VII.

⁶⁵ Operacja 1001 – Frombork – to akcja Związku Harcerstwa Polskiego podjęta dla uczczenia przypadającej w 1973 roku 500. rocznicy urodzin M. Kopernika. 1001 – to rok 1967 – 1001 rok istnienia Państwa Polskiego – rok inauguracji „Operacji 1001 – Frombork”. W ramach akcji harcerze od kwietnia do października pracowali we Fromborku w ramach praktyk szkolnych ze szkół budowlanych i leśnych.

⁶⁶ Zlot młodych budowniczych Fromborka. Finał „Operacji 1001”, TL 1973 nr 194, z 14 VII; Zob. Wielka manifestacja młodzieży. Hołd Kopernikowi – czyn dla Ojczyzny, TL 1973, nr 196 z 16 VII.

⁶⁷ Harcerski zlot budowniczych Fromborka. Hołd Kopernikowi – czyn dla Ojczyzny, „Słowo Powszechne” 1973, nr 169 z 17 VII; Zob. APO, KW PZPR, syg. 1141/2123, Projekty pomnika M. Kopernika we Fromborku (33 zdjęcia).

⁶⁸ F. Wal, Nowy Frombork, „Panorama Północy” 1973, nr 28 z 15 VII.

Episkopatu Polski w Pieniężnie. Natomiast główne uroczystości państwowe zorganizowano także we Fromborku, ale niemal miesiąc później, bo 15 lipca 1973 r., wzięli w nich udział najwyżsi przedstawiciele władz państwowych.

Oprócz tego w wielu miastach Polski z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika odbywały się sesje naukowe, wystawy, konkursy, rajdy, czyny społeczne, w Olsztynie wybudowano planetarium astronomiczne, a w muzeach otwarto wystawy poświęcone M. Kopernikowi. Wiele szkół i innych instytucji użyteczności publicznej otrzymało patronat M. Kopernika.

Abstract

The Copernicus Year dedicated to the 500th anniversary of the birth of N. Copernicus created an opportunity to start many initiatives both on the local and national scale. Both the Church and the state authorities saw to a solemn celebrating of this event. The main Church celebrations were held in Frombork on 17th June 1973 under the leadership of the Polish Primate Cardinal Stefan Wyszyński. They were attended by around 5,000 people. They were preceded by the proceedings of the 137th Conference of the Polish Episcopate at Pieniężno. The central state celebrations were also organized in Frombork, but almost a month later on 15th July 1973. They were attended by the top representatives of the state authorities under the leadership of comrade Edward Gierek, the 1st secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party. Around 25,000 people took part in them, mostly scout youth, which had prepared for the celebration within „Operation 1001 – Frombork”.